

POLAI MATRÓZ- FORRADALOM TÖRTÉNETE

A
„VIRIBUS UNITIS“
csatahajó elsüllyesztése,
A polai matrózok
hazajövele

BUDAPEST, 1918
WODIANER F. ÉS FIAI KÖNYVNYOMDÁJA

MINDEN JOG FENNTARTVA
UTÁNNYOMÁS TILOS

Az 1918 február 2-án a Cattaro-ban állomásozó flottán kitört, de elnyomott lázadás már előrevetette árnyékát és mintegy előkészítette a később bekövetkezett általános forradalmat, amely a régi rendszert az osztrák-magyar haditengerészetnél egy csapásra eltörölte. A matrózok békevágát és türelmetlenségét a hiányos és rossz táplálkozás csak fokozta. Emiatt egyes hajókon Polában mozgalom, sőt itt-ott már a nyár folyamán nyílt elégedetlenség is tört ki. Az elégedetlenség különösen az idősebb korosztályoknál — kik közül sokan egyfolytában már 8—10 évet szolgáltak — hágott igen magas fokra.

Az októberi hivatalos fegyverszüneti tárgyalások nem tudták az eseményeket megállítani és mielőtt a fegyverszünetet formálisan is megkötötték volna, a matrózok az engedelmesség megtagadásával forradalomszerűen erőszakolták ki az azonnali leszerelést.

A matrózok nagy figyelemmel kísérték a fegyverszüneti tárgyalásokat és Wilson elveinek hatalmas propagandáját. A magyar legénység a hazai eseményeket a lapok alapján tárgyalta, különösen az utóbbi időben (október 24-én), mikor a magyar lapok már cenzúra nélkül jelenhettek meg. Sajnos azonban a parancsnokság ezen lapokat elkoboztatta, sőt másnap az összes osztrák-magyar napilapok kiadását is megta-

gadta. Emiatt különösen a magyar matrózok voltak-
elkeseredve, mert hazájukról a legképtelenebb hírek
keltek szárnyra. A nyugtalanságot a flottaparancsnok,
Horthy ellentengernagy észrehevén, a matrózok bi-
zalmát jobban bíró tisztekkel próbálta a legénységet
megnyugtatni, sőt ő maga is egyes hajókat megláto-
gatott és ottan a legénységhez beszédeket intézett,
őket nyugalomra és a fegyverszünet bekövetkezéséig
váló kintartásra ösztönözte.

A »Viribus Unitis« vezérhajón Milosovic korvett-
kapitányt bízták meg a legénység megnyugtatásával
és tőle a legénység — elsősorban a magyarok — az el-
kobzott újságok kiadását követelték, de ő evvel szem-
ben azzal védekezett, hogy az elkobzást nem ő rendelte
el. ígéretet tett ellenben, hogy az elkobzási tilalom
ellen a felsőbb hatóságoknál a legénység követelését
közvetíteni fogja. Ez alkalommal felhívta a legénység-
figyelmét arra, hogy legyenek nyugodtak és körül-
tekintők, mert a hajón a horvátok és csehek nekik
ellenségeik. E kijelentésre a magyar legénység bizalmi-
férfit a horvátokhoz és csehekhez fordultak, felszólítva
őket nyilatkozattételre, mire ők egyértelműen kije-
lentették, hogy mindnyájan jóbarátok és testvérek
vagyunk. Ezek után a magyar bizalmiférfit a korvett-
kapitány t hazugsággal vádolták meg, lehurrogták, sőt-
le is köpdöstek.

A forrongó hangulat közepette követelte a legény-
ség a hajóparancsnoknak, Vukovic sorhajókapitány-
nak a megjelenését. A hajóparancsnok meg is jelent,
de nem tudta a legénységet megnyugtatni, erre aztán a
flottaparancsnok, Horthy ellentengernagy próbálta

meg a legénység lecsillapítását, de ez neki sem sikerült. A legénység őt is lehurrogtá. Ekkor egy tovább szolgáló altiszt kísérelte meg a legénység lecsillapítását, az altisztet azonban a lázadók félholtra verték. A verekedőkben¹ végül volt mégis annyi emberség, hogy maguk vitték a megvert altisztet az orvoshoz.

Erre megalakult a hajón az összes nemzetiségekből egy harmincas bizottság, amely felfegyverkezve a hajóparancsnokhoz ment és követelt e a muníciós-depot, az éléskamra és a pénztár kulcsait. A tisztet közben fülkéibe zárták és csak Horthy flottaparancsnoknak engedtek szabad mozgást. Később, az éj folyamán a muníciós kamrákat vízzel töltötték meg, lefoglalták a drótnélküli táviró állomást és fényjelzésekkel tudatták a többi hajó egységekkel is a »Viribus Unitis«-en történeteket és felszólították őket a csatlakozásra. Erre a többi hajóegységek ugyancsak fényjelzésekkel tudatták szolidaritásukat.

A vezérhajó bizalmiférfiai összeültek és 13 pontban foglalták össze követeléseiket. A 13 pontot, mint 'komitée*-határozatot több nyelven a hajó nyomdájában sokszorosították, melynek szövege szó szerint a következő volt:

Komitée határozat

„Viribus Unitis“

- 1. Mi testületileg a szociál-demokratikus alap elveket valljuk.*
- 2. Tekintett nélkül a nemzetiségekre egy Komitée alakult, úgy a hajón, mint a szárazföldön.*

* Bizottság.

3. A Komitee ezen kötelezettségeket vállalja magára:

a) a legnagyobb csendet és rendet a hajón, föntartani,

b) az elszállítását az embereknek a saját országukba,

c) az ellenőrzést az egész gazdasági kezelés fölött,

d) a legrövidebb időn belül eljövendő Demobilisierung* esetén a legénységet a szükséges ruhával és élelmezéssel ellátni.

4. Teljes megszüntetését a cenzúrának, úgy az érkező, mint a továbbítandó postáról, (kivételt képeznek a hajóról továbbítandó csomagok).

5. A szolgálat., a Komitee által fedezve, a tökéletes mederben folyik.

6. Detailführer**, törzs- és magasabb rangú altisztek a szolgálatukat a Komitee által megállapított ellenőrzéssel látják el. Általában a rendes szolgálat fenmarad.

7. A Komitee megkövetel teljes rendet és engedelmességet. A hamis hírek terjesztése szigorúan tilos. Máskülönb a tisztéknek megadandó az eddigi tisztelet, ezenkívül semmi nemű kötelezettség velük szemben nem kötelező.

8. A fölvilágosítást kereső tiszteket a, Komitééhez kell utasítani.

9. Orvosok és Beamterek*** kötelesek a szolgálatukat tovább ellátni.

* Leszerelés.

** Szertárkezelő altisztek.

** Hivatalnokok.

10. *A flottaparancsnokság a törzskarával mozgási szabadságot élvez.*

11. *A hajón levő összes kulcsok a r ezer ve kulcsokkal együtt a Komitéének átadandók.*

12. *A jótékony és gazdasági alap feloszlik, a készpénz lelesz osztva, (mosoda és a pazaretta* gyár működik továbbra is.)*

13. *Az ' összes kérések és panaszok a Komitééhez térj esztendők.*

A Komitee tagok felismerhetők a vörös karszallagról, akik elvárják az összes társaktól a teljes támogatást és annak a reménynek ad kifejezést, hogy az összes társak a saját érdekében a szolgálatot és a rendel, amelyek most minden erőszak nélkül folynak, továbbra is örömmel teljesíteni fogják.

Pola, 1918 október hó 30-án.

Érdekes megemlítem, hogy a szószerint idézett komitee-határozat magyar példányát egy cseh nemzeti-ségű nyomdász szedte és sokszorosította.

Október 27-én reggel a történtek dacára szokásos időben fújták az ébresztőt. Ekkor a matróz-komitee a hozzájuk csatlakozó többi altisztek vezetésével a hajó szolgálatát átvette és a legnagyobb rend és fegyelem mellett azt fenn is tartotta.

A bizalmiférfiak már korán reggel levítették Milosovic korvettkapitányhoz az előbb idézett komitee-határozatot és követelték annak elfogadását és azonnali végrehajtását. Kijelentették, hogy amennyiben ez meg nem történne, akkor november 1-én a legénység

* Limonádé.

testületileg elhagyja a hajót. A korvettkapitány megígérte, hogy a határozatot a parancsnokság elé fogja terjeszteni. A bizottság most a fedélzetre ment és új hajóparancsnokot választott a jelenlévő szlovén nemzetiségű főorvos. Jug doktor személyében. A főorvos a megbízatást elfogadta és ezt Milosovic korvettkapitánynyal közölni akarta, ez azonban már nem következhetett be, mert Milosovic időközben öngyilkos lett. Erre a főorvos a parancsnokhoz ment és nála jelentette be megválasztását a történetekkel együtt. A parancsnok mindezeket tudomásai vette.

A tisztek már aznap legénységi kosztot kaptak és akik ezt nem voltak hajlandók elfogadni, azokat erőszakkal evésre kényszerítették.

Október 28-án a flottaparancsnokság parancsot adott ki, hogy minden hajón nemzetiségenként két-két bizalmiférfit válasszanak meg, kik kötelesek lesznek a másnap, 29-én megtartandó nagygyűlésen a lázadók összes követeléseit előadni. A választás a hajókon, a kaszárnyákban és a többi tengerészeti egységeknél a legradikálisabb alapon meg is történt. A matróz-bizottság viszont elhatározta, hogy minden bizalmiférfit igazolványnyal kell ellátni és a megválasztott csak ennek felmutatása ellenében vehet részt a nagygyűlésen. Ezen intézkedés azért történt, hogy a nem odavaló kíváncsiakat kizárják a gyűlésből.

Az összehívott gyűlés délután három órakor kezdődött a gépészeti iskola egyik nagytermében. A parancsnokság részéről kiküldött Koch fregattkapitány a legénységhez beszédet intézett és kérte őket, hogy vele szemben bizalommal viseltessenek, válasszák meg

elnöknek, illetve engedjék meg, hogy ő elnökölhessen a gyűlésen. A legénység ezen ajánlatot elfogadta. Koch a gyűlést nyájas hangon nyitotta meg és hosszú/semmitmondó szavakkal próbálta a matrózok bizalmát megnyerni, a hangulatot csillapítani és a követeléseket enyhíteni. Szavait nem fejezhette be, mert nemzetkülömbőség nélkül minden oldalról óriási láрма, füttyülés és becsmérő kifejezések fogadták, kardja letételét követelve, amit ő meg is tett, sőt többek kiabálására ki is jelentette, hogy ő már nem is mint tiszt foglalja el helyét. A nagy láрма közepette a bizalmiférfiak padsoraiból felemelkedett a »Bellona« hajó magyar kiküldöttje, Kőváry Géza tartalékos altiszt, (budapesti betűszedő).

Ekkor a láрма és zaj megszűnt. Kőváry német nyelven kérte az összes bizalmiférfiakat, hogy hallgassák meg a magyar matrózok követeléseit. Rövid, éles szavakkal vágott vissza Koch fregattkapitány elnök elhangzott szavaira. Vázolta a múltat, a jelent, a tisztek részéről szenvedett embertelen bánásmódot és azok basáskodásait. A mindinkább lelkesedő tömeg a beszélő Kőváryt a dobogóhoz akarta vinni, kívánva, hogy onnan folytassa beszédét. A szónok ez ellen tiltakozott, mondván, hogy őneki, mint egyszerű bizalmiférfinak a többi matrózok között van a helye és innen is folytatta tovább beszédét. A baráti és testvéri összetartásra hívta fel a jelenlevőket és tolmácsolta a magyarság, követelését, melynek lényege a háború azonnal való befejezését, a rögtöni leszerelést, a szabadságolásnak azonnal való megkezdését, egy magyar képviselőnek (lehetőleg Fényes Lászlónak) távirati

úton Polába való lehívását kívánta. Ezeket a követeléseket az összes jelenlévők lelkesedéssel magukévá tették. Az elnöklő Koch fregattkapitány is hozzájárult mindezekhez és azonnal intézkedett, hogy három mar gyár bizalmiférfi egy fregatthadnagy vezetésével kiküldessék a táviratnak a hadi kikötőparancsnokság beleegyezésével való feladására. A kiküldöttek útközben találkoztak Sikorszky tart. tengerész-mérnökkel, akit csatlakozásra kértek fel. A Károlyi Mihályhoz címzett táviratot Sikorszky mérnök fogalmazta meg és a polai távirda-központ a hadsereg-főparancsnokság útján továbbította. Ennek megtörténtéről a gyűlés az értekezlet végén értesült is. Az értekezlet további folyama alatt a legénység az elnöklő fregattkapitánytól nemcsak ígéretet kért, hanem követelésüknek azonnali megvalósítását. A gyűlést az elnök azzal rekesztette be, hogy másnap délelőtt 9 órára külön-külön gyűlésre hívta egybe az egyes nemzetiségek bizalmi embereit, az összes szláv nyelvűeket azonban még külön egy aznap este kilenc órára a »Narodny Dom«* nagytermében megtartandó értekezletre is egybegyűjtötte. Itt a csehek, szlávok, horvátok és lengyelekből megalakult a jugoszláv matróz-komitee, melynek elnökéül Koch fregattkapitányt választották meg. A gyűlés követelte az összes hatalomnak a jugoszlávok részére való átadását. Innen szétoszolva a jugoszlávok csapatokban körüljárták a várost és egész éjjel lelkesedve zsvióztak és éltették a jugoszláv államot. A tömeg közben a színházba is berontott és a bécsi német társulat előadásának folytatását megakadályozta.

* Horvát népgyűlést épület.

Másnap délelőtt, október 30-án 9 órakor a bizalmiférfiak külön-külön nemzetiség szerint tényleg össze is gyűltek. A magyar bizalmiférfiak gyűlésén — miután ezúttal már általános magyar érdekről volt szó —, néhány tiszt és tisztviselő is megjelent, kiknek sikerült a barátságtalan fogadtatás dacára rövidesen a matrózok bizalmát megnyerniök. A bizalmiférfiak egyhangúlag elnökül Kőváry Géza tart. altisztet választották meg, aki egy 30 tagból álló bizottság megalakítását ajánlotta, a mely bizottságban minden egyes tengerészeti egységről egy bizalmiférfi választassék be. Ez meg is történt. Erre az elnök az ülést feloszlatta és a megválasztott 30-as bizottságot további értekezletre tartotta együtt. A 30-as bizottság ülésén az egyöntetű tárgyalás még mindig nem volt biztosítva, miért is egy szűkebbkörű 10-es bizottságnak a megválasztása került szóba. Ezt az indítványt el is fogadták és egy 10-es, úgynevezett központi bizottságot választottak meg, melynek elnökéül egyhangúlag ugyancsak Kőváry Gézát fogadták el. Alelnök viszont Letocha József tart. tengerész lelkész, Selmebányái káplán, titkár Béki altiszt (Prinz Eugen-ról) lett, tagokul pedig Orosz matróz (Viribus Unitis-ról), Hertelendy fregatthadnagy (Turul-ról), Cseh Albert távirász főhadnagy (a szárazföldi hadsereg részéről), Kállai matróz (Belloná-ról), Sikorszky István tart. mérnök (Custozá-ról), Zimmermann Péter arzenálbeli katona (a munkásosztág képviselőjében), Őnkovics matróz (Alfá-ról) kerültek a bizottságba.

Az így összeállított kisebb bizottság ezentúl állandó permanenciában maradt. Legelőször is a délutánra egybehívott összyűlésre benyújtandó memo-

randumot szerkesztette meg. A kis bizottság bizalmi emberek útján tartotta fenn az egész polai magyarsággal az állandó összeköttetést.

A délután megtartott közös értekezleten továbbra is Koch fregattkapitány elnökölt. Ekkor a gyűlésen már részt vett a bécsi szociáldemokrata pártnak két képviselője és a jugoszláv nemzeti tanács egy képviselője. Legelső sorban a jugoszlávok matrózképviselője adta elő saját nemzetének követeléseit. Ennek lényege az volt, hogy ők kívánják a tényleges hataloninak átvételét, ezzel szemben garantálják a többi nemzetiségeknek szabad elvonulását, élelemmel, ruházattal való ellátását és a lehetőség szerint való gyors hazaszállítását.

Ezután a magyar bizottság memorandumát adta elő Letocha alelnök. A memorandum lényegét a következőkben adjuk:

A magyar állam hivatalosan el fogja ismerni a csehszlovák és jugoszláv államot, miért is nekünk magyaroknak egyedüli kívánságunk, hogy akikkel együtt viseltük a háború mostoha sorsát, azoktól a legjobb barátságban váljunk el. Kérjük a jugoszláv-komiteet, tegye lehetővé a magyarok minél előbbi szabadságolását és hazajutását.

Lássa el embereinket kellő ruhával élelemmel, zsolddal és biztosítsa szabad elvonulásukat. Első sorban betegeink hazaszállítását kérjük, s azok részére kórházvonalat.

Követeljük a politikai és katonai fegyelem ellen vétőknek azonnali szabadon bocsájtását.

*A cenzúra minden téren beszüntetendő.
A szesztilalom azonnal életbe léptetendő.
Követeljük a tisztek és legénység egy-
forma étfazését. Kérjük a bizottsági tagok
részére a teljes mozgási szabadság biztosítását.
A rend fenntartására ottlétünk alatt Jel-
ajánljuk a magyarok közreműködését.*

A felolvasott memorandumot az összes nemzeti-
ségek hangos tetszéssel, sőt éljenzéssel fogadták, csak
az osztrák-német szociáldemokraták képviselője,
Förster kérdezte meg, hogy a Magyarországon lakó
tótokat, németeket és románokat is beleértik-e a ma-
gyarság fogalmába, mire mi igennel válaszoltunk, de
a hazatérést illetőleg senkire pressziót nem gyako-
runk. Ez ellen a románok egyik kiküldöttje kifogást
emelt és külön román komitee alakulását jelentette be.
Az elnöklő Koch fregattkapitány a felolvasott memo-
randum pontjainak teljesítését nèegigérte, ha a jugo-
szlávok a legrövidebb időn belül átvehetik a tényleges
hatalmat. Ennek bekövetkezését értesülései szerint az
éj folyamára kilátásba is helyezték, még pedig az
A. O. K.*-nak a jugoszlávokkal folytatott tárgyalásai
eredményeként. Egyben kijelentette, hogy a magyarok
és németek a zászlóhűség- és eskü alól fel vannak
mentve és e pillanattól kezdve őket vendégként, jó-
barátokul tekintik és mindennemű szolgálat alól fel-
mentik. Akik pedig önként jelentkeznek további szol-
gálatra, azokat szívesen látják.

A hatalomnak a jugoszlávok részére történő áta-
adása még az éjjel meg is történt, és a polai jugoszláv-

* Hadseregfőparancsnokság.

komitee jegyzőkönyvileg átvette az egész tényleges hatalmat a hajók, az erődök és a kikötő felett. Ezeknek új teljhatalmú parancsnokává Károly király Koch fregattkapitányt nevezte ki. A kinevezést másnap hivatalosan is közölték.

Sokan idehaza meg nem értik, miért adta át a volt király a polai flottát Jugoszláviának. A történelmi igazság kedvéért kimondhatjuk, hogy az adott esetben mást tenni nem lehetett. A jugoszlávok felhasználva a forradalmat s az izzó, minden pillanatban kilobbanható hangulatot: alternatíva elé állították a királyt.

Vagy átadja a jugoszlávoknak a hatalmat Pola és a flotta felett s akkor a rendet ők biztosítják, vagy nem s akkor ők *semmiért* sem vállalnak felelősséget. A király, úgy látszik, nem akarta a kisebbségben lévő magyarokat és németeket az esetleges bántalmazásnak vagy vérengzésnek kitenni s így a jugoszláv követelésnek eleget tett. Méltán érte tehát aztán a jugoszlávokat a megszegényítés, melyben később az olaszoktól részesültek.

Az események hatása alatt aznap estére a magyar tartalékos tisztek és tisztviselők tiszti értekezletet hívtak egybe a Riviéra-szálló nagytermébe, amely értekezletre a délelőtti magyar matróz-gyűlésen megválasztott kisbizottság legénységi tagjait is meghívta Sikorszky mérnök. A meghívott legénység megbízottai meg is jelentek az értekezleten.

Itt Letocha alelnöke ismertette a történeteket, mivel a tényeket illetőleg a tisztek nagy része teljesen tájékozatlan volt. Az értekezleten jelenlévők a bizott-

tággal, mint a legénység képviselőivel szolidaritást vállaltak és közreműködésüket is felajánlották. A további intézkedések megbeszélésénél Blumenthal sorhajóhadnagy azt proponálta, hogy ő azonnal Budapestre küldessék, hogy ott a betegek, elszállítására kórházzvonat léküldését eszközölje ki, minthogy tá-
- viratilag intézkedni lehetetlen volt.. Blumenthal sorhajóhadnagy ajánlatát az értekezlet elfogadta, — gróf Károlyi részére egy levél átadásával is megbízta, — mire Blumenthal másnap el is utazott, de csodálatosképen utjának eredményét nem láttuk.

Okt. 31-én a jugoszláv hatóságoktól is elismert magyar bizottság továbbra is folytatta munkáját. A magyar bizottság tagjai a túloldali eredeti alakú és szövegű igazolvánnyal lettek ellátva, amelyeknek magyar szövege a következő:

Magyar bizottság.

IGAZOLVÁNY

X. Y. úr
magyar bizottsági tag részére.

Ezen igazolvány felmutatójának a jugoszláv hatóságok részéről mindennemű támogatás nyújtandó.

Pola, 1918. november 2-án.

(P. H.)

Kock sk.,
fregattkapitány.

Ungarisches Komitee.

Magyar bizottság.

Ugarski odbor.

LEGITIMATION

für Herrn.....
Mitgliedes des Komitees der Ungarn.
Dem Vorweiser ist von den jugosla-
vischen Behörden jede Unterstützung
zu gewähren.

Pola, am 2. November 1918.

IZKAZNICA

za gospodina.....
člena odbora magyarskog.
Donosioca imaja avo jagoslovanske
oblasti podpirati.
Pulj, dne 2. novembra 1918.

Koč m. p.
Fregattenkapitän.

Minthogy pedig a bizottság a kormánnyal nem sikerült összeköttetést szerezni, a saját belátása szerint önhatalmúlag intézkedett a matrózok élelmezése, felruházása, szabadságolása és hazaszállítása ügyében. A bizottság szabadságleveleket is állított ki, még pedig bizonytalan időre, amely szabadságleveleket »S. M. S. Turul« bélyegzővel látták el és ezen bélyegzőt a jugoszláv hatóságok is hivatalosnak ismerték el.

A magyarok hazaszállítása a kisbizottság által megáll ap it ott sorrendben még aznap megindult és pedig elsősorban a könnyű betegeket és az arzenálmunkásokat indították útba, csak azután kerültek sorra hajó egységeként az egészséges matrózok.

Ugyanaznap d. u. 3 órakor érkezett meg Urmánczy orszgy. képviselő, aki a délutáni magyar bizalmiférfiak értekezletén már részt is vett és egy pár szóval ismertette a magyarországi politikai helyzetet. Egyúttal nyugalomra és a legbarátságosabb elvonulásra intette a legénységet.

Pont $\frac{1}{2}$ 5-kor d u. ment végbe ünnepélyes formák között a polai erődöknek és a cs. és kir. flottának a jugoszlávok részére való átadása. Az átadást, v al amint átvételt 21—21 ágyúlövés jelezte, amely idő alatt ugy a szárazföldön, mint a hajókon a régi osztrák zászlókat bevonták és helyébe a jugoszláv nemzeti zászlókat vonták fel.

A délután 5 órára újból összehívott tiszti gyűlésen Urmánczy képviselő szintén résztvett, helyeselte a 10-es bizottság intézkedéseit, egyben kérte a jelenlévő tiszteket, hogy tőlük telhetőleg a 10-es bizottságot támogassák munkájában.

A rákövetkező napokban a bizottság szomorodott szívvel konstataálta, hogy munkájában, ellentétben több talpig magyar érzésű fiatal tiszttel, a magasabb ransu tényleges tisztek közül senki sem segítette, sőt már az első napokban majdnem mind elutaztak.

Nov. 1-én reggel az a megrendítő hír terjedt el a városban, hogy a »Viribus Unitis« vezérhajó elsülyedt. Ezzel kapcsolatban az a gyanú kapott lábra, hogy ezt a merényletet osztrák-német vagy magyar tengerész-tisztek követték el. Erre a hírre az utcákon nagy zűrzavar támadt. Az elsülyedt hajóról a megmenekült matrózok és tisztek ruha nélkül kerestek menedéket a tengerészkaszárnákban. A város utcáin ezalatt a jugoszláv járőrök cirkáltak, akik az összes tiszteket letartóztatták és ideiglenesen a »Marine Casinó«-ba kísérték és ott további intézkedésig fogva tartották. Az utcákon a csöcselék több tiszteket inzultált, sőt egyeseket egyenesen ki is rabolt.

A zűrzavart a »Wien« személyszállító gőzösnek fél 9 órakor történt felrobbanása még jobban fokozta.

A magyar bizottság aggodalommal látta az eseményeket és félő volt, hogy a magyarság hazaszállítása körül leküzdhetetlen nehézségek lennek majd fel, miért is a bizottság a jugoszláv komiteet felkereste, a történt szerencsétlenség felett ünnepélyes részvétét fejezte ki és egyúttal kérte a jugoszláv hatóságokat, hogy a tiszteket szorult helyzetükből bocsássák szabadon. A jugoszláv hatóságok képviselői erre kijelentették, hogy a magyaroknak semminemű aggodalomra okuk nincsen, mert a tetteseket két olasz tisztnak a személyében elfogták. Ez alkalommal megkérték a magyaro-

kát, hogy a városban a rend helyreállítására és annak további fenntartására magyar legénységet bocsásson a bizottság rendelkezésre, amit az készséggel azonnal teljesített is, amennyiben a kaszárnyában levő 550 magyar tengerésznek szolgálatát felajánlotta és rögtön intézkedett, hogy azok a helyőrségi szolgálatot azonnal megkezdjék.

A városban az izgalom még jobban fokozódott, amidőn 10 óra után futótűzként az a hír terjedt el, hogy a vallellungai löporraktárban tűz támadt. A magyar bizalmiférfiak ebben az időben éppen ülészetek és közöttük a városban elterjedt rémhír szintén nagy pánikot okozott, különösen azért, mert valaki a jelenlevők közül elkiáltotta magát, hogy »merénylet készül ellenünk«. Az izgalmat sikerült a vezetőségnek hidegvérűséggel kissé eloszlatni. Közben kiderült, hogy nem a tulajdonképeni löporraktárban volt a tűz, hanem annak közelében lévő száraz bozótot két suhanc abból a célból gyújtotta fel, hogy az így okozott pánikban ők a városban szabadon fosztogathassanak.

E pillanatban lépett be az elsülyedt »Viribus Unitis« magyar bizalmiembere, Orosz matróz, ki a következőkép adta elő a »Viribus Unitis« vezérhajó elsülyedésének történetét:

»Ma hajnalban matrózaink a vízben két úszó embert pillantottak meg, mire néhány matróz csónakba ült és a fedélzetre hozta őket. Az emberek gummiruhába voltak öltözve. A vízből a fedélzetre hozott két ember ekkor megpróbálta a hajóról való menekülést, de matrózaink ebben megakadályozták. Az egyik kifogott ember német nyelven kérte a parancsnokot,

aki hamarosan meg is jelent. Az idegen összetett kezekkel kérte a parancsnokot, hogy a hajó legénysége hagyja el rögtön a hajót, mert az pár perc múlva el fog süllyedni. A parancsnok bizonyára nem lévén tisztában a helyzettel ezt nem rendelte el. Röviddel ezután óriási robbanás következett be-és a hajó alig 10 perc alatt teljesen elsüllyedt. Az életben maradt matrózok és tisztek százával úszkáltak a víz felszínén, közöttük a két idegen is. A többi hajóegységek mentőcsolnakjai csakhamar ott termettek és önfeláldozással, teljesítették emberbaráti kötelességüket bajtársaik megmentése irányában. Az egyik csolnak az egyik idegenhez odaérve őt a csolnakba felemelni igyekezett, de az leintette és odaszólt: »Csak mentsetek meg a szegény matrózokat én majd csak kiúszom valahogy a partra«:- A mentőcsolnakok százával rakták partra a megmentett matrózokat, valamint nagyon sok halottat is. Ekkor már az idegen a fáradságtól teljesen elgyengülve elérte a partot, hol szívettépő esemény játszódott le; ugyanis az idegen több halott fölé borulva azokat többször szájon csókolta, mire ő maga is eszméletlenül összeesett.«

Fájdalmunkra ezen katasztrófa alkalmával körülbelül 400 bajtársunk vesztette el életét, köztük a parancsnak, néhány, tiszt és cirka 120 magyar testvérünk.

Később a gyűlés feloszlott. Ekkor kint az utcán még mindig nagy zűrzavar uralkodott, mert egyes felelőtlen elemek még mindig garázdálkodni próbáltak és így történt, hogy többek között a magyar bizottság vasút felé haladó autóját, melyben az érte-

kezeletről jövő Urmánczy képviselő is helyet foglalt, két polai siheder fegyverrel megfenyegette.

Délutánra a kedélyek kissé megnyugodtak és a rend részben helyreállott. A délutáni események a magyaroknak csak javára váltak, mert a szerencsétlenség után a jugoszlávok-és az olaszok között nagyfokú elhidegülés állt be és mi magyarok ezt az elhidegült állapotot nyugodtan, sőt fölényesen szemléltük. Ebből az az előnyünk származott, hogy a jugoszlávok velünk szemben teljesen lojálisan viselkedtek és a hazaszállítási munkánkban nemcsak hogy támogattak bennünket, hanem bizonyos mértékben rendelkezési jogot is adtak.

A magyar bizottság eredetileg megválasztott néhány tagja idő előtt elutazott Polából, miért is ezek helyébe új bizottsági tagok lettek bevélasztva. A nagy munka elvégzésére többen felajánlották tevékenységüket, kiknek névsora az alább közölt Hadügyminisztériumnak benyújtott jelentésünkben olvasható.

Nov. 5-én, amikorra a bizottság a magyarok hagy jésztét már útnak indította, a polai olasz lakosságának örömnapja volt. A Fasäna melletti külső kikötőbe megérkezett az olasz flotta. Délelőtt két motor naszád futott be a polai belső kikötőbe, melyeknek a tisztjei bejelentették, hogy délután- az olasz hajóegységek a polai kikötőbe futnak be, továbbá hogy olasz szárazföldi csapatok érkeznek Polába. A polai olasz lakosság ünnepi ruhába öltözködött, a várost olasz zászlókkal, a »Porta Auréa-t« (római diadalkaput) virágokkal, és zöld ágakkal díszítették fel míg az eddig sötét várost villanylámpákkal világították ki.

Délután a jelzett hajóegységek tényleg meg is érkeztek, ugyancsak az olasz csapatok is. A polai olaszok zenével és örömrivalgással üdvözölték a megérkező hajókat. A gyalogság a rögtön kihajózott matrózokkal együtt a »Porta Aureá-n« diadalmenetben vonult át. A hölgyek virágokkal díszítették fel az olasz katonákat, sőt sokakat közülök testvéri csókkal üdvözöltek. Mindenki éltette a szabadságot és a köztársaságot. Annál lehangoltabbak lettek azonban a jugoszlávok, különösen mikor megtudták, hogy az olaszok birtokukba akarják venni a flottát, az arzenált és a polai összes erődöket. Az olaszok ezen bejelentése ellen a jugoszlávok jegyzőkönyvileg tiltakoztak. Minket magyarokat szintén ért ezen alkalommal egy kis incidens, amennyiben a Riviera szállóban lévő bizottsági tagokat, az ugyancsak oda beszállásolt olasz tisztek rendelkezésére, hadifogolynak nyilvánították ki. Csak a később odaérkező szárazföldi olasz parancsnok megérkezése után engedték újra szabadon a magyar tiszteket, miután a jelenlevő bizottsági tagok az olasz tiszteket felvilágosították, hogy a magyarok már majdnem mind elutaztak. Jellemző, hogy az olasz tisztek elsősorban is az iránt érdeklődtek, hogy hány magyar tiszt lakik a szállóban. Felvilágosításainkra ők szemmeláthatólag megnyugodtak, sőt a még ottlévő matrózokat cigarettával és olasz gyertyagyufával kínálták meg.

Nov, 6-ának délelőttje meglehetősen nyugalomban telt el. A magyar bizottság sürgősen intézkedett, hogy az utolsó transport a kórházi betegekkel együtt még aznap elszállíttassék. Minthogy a betegek részére

kórházvonat egyáltalában nem érkezett, a bizottság úgy határozott, hogy a betegeket is egyszerű fedett teherkocsikba fogja bewaggonírozni. A betegek részére megfelelő orvosokról, orvosságról, élelelről, betegápolókról, ápolónőkről szintén gondoskodott a bizottság. Sikerült is estére a betegeket a vasúthoz rendben kiszállítani, a Cattaroból érkezett 350 matrózzal, valamint a lengyel betegekkel, két lengyel orvossal, továbbá a lengyel bizottság egy főhadnagy kiküldöttjével együtt, úgy, hogy este 6 órára az utolsó transport a bizottsági tagokkal együtt elindulhatott Polából. A magyar, bizottság derekas munkát végzett ilyen rövid idő alatt, mert míg a németek saját embereiknek csak mintegy harmad részét indították útnak, addig a magyar bizottság nov. 6-áig az összes szárazföldi és tengerészeti' legénységét és tisztikarát, sőt még néhány magyar polgári családot is haza indított és csak circa 15—20 súlyos beteget hagyott hátra a lengyel komitee védelme alatt a kórházakban. A polai állomáson a bewaggonírozás nehéz munkájánál Bodó János tart. főhadnagy és Gálffy Lajos tart. mérnök vették ki elsősorban részüket, kik felváltva éjjelnappal vezették a vasutak előállítását és elindítását. A magyar bizottság az elindulás előtt köszönetét és búcsúját akarta kifejezni a jugoszláv komitee-nek, de az olasz katonaság bevonulása miatt ezt nem tehetette meg. Mi azonban mégsem távoztunk teljesen búcsú nélkül, miután előzőleg a polai német, olasz és horvát nyelvű napilapban köszönetünket fejeztük ki a jugoszlávoknak. Az elutazásunk körül kifejtett szívélyes támogatásukért és utolsó üdvözle-

tünket küldöttük a Polában maradt idegen jóbarátainknál. Az utolsó vonatnak az útja elég kalandos volt. Divaccától (amelyet már olasz katonák szálltak meg) Pestranekig még csak valahogy eljutottunk, itt azonban vasutszemélyzet hiányában kénytelenek voltunk fűtőket és fékezőket a magunk embereiből a vasút rendelkezésére bocsájtani. Azonkívül a mozdonyon két komitee tag állandóan felügyelt, buzdítva és lekenyerezve a mozdonyvezetőt, hogy minél gyorsabb menetsebességgel haladjon és az állomásokon lehetőleg rövid ideig tartózkodjon. A nyílt pályán többször hosszabb időre megállott a vonat, ami ellen nem igen szólalhattunk fel, hiszen itt a vonat biztonságáról volt szó. Az állomásokon viszont a szolgálatot tevő nemzetőrök és jugoszláv katonák voltak csomagjainkra és élelmiszereinkre nézve veszedelmesek, a nyílt pályán azonban a környék lakossága seregestől jött a vonat-hoz és összevásárolt sok mindent katonáinktól.

Divaccától kezdve egy Joch nevű jugoszláv tengerész altiszt csatlakozott hozzánk, aki a lehetőség szerint, kieszközölte az állomásokon, hogy csomagjainkat megvizsgálatlanul tovább engedjék. Dacára azonban kísérőnk közbelépésének az egyes nagyobb állomásokon, mint Laibach, Czilli és Pragerhof, különösen a szerb katonák részéről kisebb fosztogatásokat kellett katonáinknak elszenvedniük.

Jugoszláv kísérőnk Pragerhófnál elhagyott bennünket. Hálánk jeléül jól megvendégtük. A magyar mozdonyra való várakozás után végre elindultunk és éjfél tájba, az utolsó jugoszláv, állomásra, Pettauba érkezünk. Ez állomásra való befutás előtt az összes

waggonokat lezárattuk és a matrózoknak, sőt tiszteknek is meghagytuk, hogy még ki se nézzenek. A bizottság néhány szlávul tudó tagja névszerint, Letocha, Bodó, Révai, Zsebők és Zimmermann minden szláv tudását összeszedve lépett fel érdekünkben a cseh nemzetőröknél, akik már az első waggonban levő embereinknél javában fosztogattak. Arcukról csak úgy csurgott a verejték, szájukból pedig dőlt a pálinka szag. Az állomás épület oldalán egy géppuska megett egy cseh katona húzta meg magát. Az irodában szanaszét hevert a sok irat és az állomás a homályos éjjeli fényben a részeg katonákkal nem nyújtott valami barátságos képet. Alig kezdtünk azonban a vezetővel tárgyalni, mikor a mozdonyvezető úgy oldotta meg a kérdést, hogy gyorsan elindította a vonatot, mire a csehek részéről egy sortűz volt az utolsó felelet. A waggonokba behúzódva jóleső érzéssel konstatáltuk, hogy a vonat gyorsan hagyja el a jugoszláv határt.

Csáktornyára érve azonban még nem voltunk egészen bizonyosak abban, hogy ki az úr a Mura Közén. Az állomásra befutva először csak óvatosan kémleltük ki a helyzetet, de mikor magyar szót hallottunk és saját fegyveres matrózainkat láttuk nemzetőrökként, mint a hosszú fogság után kiszabadult rabok ugrottunk ki a waggonokból, nagyrészt követtek bennünket a betegek is és kitörő lelkesedéssel énekeltük el a magyar himnust.

További utunk a magyar állomásokon már sokkal hangulatosabb volt. A jó hazai kenyér és rég nem látott jó hazai ételek ezen hangulatot még csak fokozták, úgy, hogy matrózaink közül egyesek az ápolónők

ruhába öltözködtek és az állomásokon mókákkal mulattatták a közönséget.

Fogadtatásunk csak Budapesten volt rideg. Itt senki sem törődött v elünk, sőt még a pályaudvari kirendeltség sem nyújtott segítséget és csomagunk egy része, amelyet nagy nehézségek között hoztunk idáig, itt elveszett.

A polai magyar központi bizottság működésére vonatkozólag rövid jelentésünket megérkezésünk után a magyar Hadügyministerium felszólítására benyújtottuk. Ezen jelentésünket az alábbiakban szószerint közöljük:

A polai magyar központi bizottság jelentése.

*A polai magyar központi bizottság,
melynek*

elnöke: Kőváry Géza tart. altiszt,

alelnöke: Letocha József tart. teng. lelkész,

*titkára: Hertelendy Andor fregatthad-
nagy:*

*tagjai: Bodó János, Cseh Albert, Nagy
Miklós, Sikorszky István tart. mérnökök, Zim-
mermann Péter, Zsebök Sándor, Bm'baum,
Gusztáv, Lukács József tart. altisztek,*

munkatársai: Tóthfalussy László, Pi-

zetta János, Simonyi Antal, Zakariás István, Gálffy Lajos tart. mérnökök, Molnár Sándor tart. tengerész hadnagy, Révay Antal és Győry tart. altisztek voltak.

Abból a célból alakult, hogy az összes Pólóban' s környékén levő magyar tengerész katonák és szárazföldi haderők hazaszállítását rendezze s azt a lehető leggyorsabban fogatosítsa.

A bizottság e célra irodát nyitott a pólai »Riviera« szállodában, ahol éjjel-nappal permanenciában intézte a magyar tengerészek és katonák transzportját s ügyes-bajos dolgait. Naponta átlag 2000 embert sikerült bewaggonírozni, úgy, hogy október 31-től kezdve nov. 6-ig az összes hajók, partvédő útegek, repülők, rádiók, jelzőállomások, világítótornyok, U-boot állomások, feldbahnok, erődök, stb., emberei, körülbelül 15.000 embert (tiszteket és legénységet) haza juttatott.

Mivel többszöri kísérletezéseinkre nem sikerült a magyar kormánnyal összeköttetést létesíteni s utasításaink nem voltak, a bizottság a jugoszláv államtól is elismert S. M. S. Turul bélyegzővel ellátott szabadságleveleket állított ki bizonytalan időre, (bis auf weiteres) és az illetők tartózkodási helyére, úgy, hogy a transzport emberei a határtól kezdve már a közbeeső állomásokon nagyrészt elszéledtek s honukba tértek.

A transzportok ideje alatt a dalmát szige-

tekről (Curzoláról egy T-boot) sőt az utolsó napon Cattaroból is jöttek fel magyarok (körülbelül 350-en) kikel a komitee szintén transzportjaiba osztott. Miután tudakozódásunkra a jugoszláv komitee, később a jugoszláv admirális kijelentette, hogy a dalmát parton és szigeteken levő magyarok Fiúménak lesznek irányítva, a magyar bizottság befejezettnek látta a munkáját és november 6-án az Utolsó transzporttal elutazott és 10-én Pestre érkezett. Magacol hozta az összes beteget, ápolószemélyzetet, orvosokat és egy-két civil családot. P órában csak a legsúlyosabb betegek (kb. 15—20-an) maradtak, akik részére többszörös sürgetésre sem érkezeit vöröskeresztes vonat.

Ezeket, valamint a még esetlegesen ott maradt, vagy odaérkező egynéhány magyart a lengyel komitee védelmére bízta, amiért viszonzásul a magyar bizottság magára vállalta, hogy a lengyeleknek Magyarországon való átszállítása ügyében közben jár. Ezúttal is kéri tisztelettel a magyar komitee a Hadügyminisztériumot, hogy a körülbelül 3000 polai lengyel ügyét felkarolja, annál is inkább, mert az ő transzportjuk révén juthatnak a még elmaradt magyarjaink jugoszláv államon legkönnyebben keresztül.

Transzportjaink a legnagyobb rendben s fegyelem alatt mentek végbe az egész idegen területen, sőt matrózaink magatartását a pra-

* Torpedoboot.

gerhofi pályaudvar főnöke egyenesen példásnak nevezte. Munkánkban loyálisan segített a polai jugoszláv komitee s minden óhajunknak helyt adott. Beszüntette Polában a csomagok vizsgálását és megdézsmálását. Viszont a rend fenntartására mi is segédkezet nyújtottunk s e célból rendelkezésükre állítottuk a matróz-kaszárnya 550 tengerészkatonáját és regrutáját, mint akiknek transzportját az utolsók közé soroztuk.

A magyarországi románok külön komiteet alkottak Muntean főmérnök és Bredisan főhadnagy vezetése alatt. A többi nemzetiségek kivétel nélkül csatlakoztak hozzánk, annak ellenére, hogy egyeseket, különösen a csehek erővel magukhoz akarták kötni.

November 5-én bevonullak Polába az olaszok. A jugoszlávok tiltakozása ellenére birtokukba vették az erődöket s a kikötő parancsnokságot s már a mi elmenetelünket is az olasz navenadmiral kegyétől akarták lehetővé tenni, de még idejekorán mi is útnak indultunk az utolsó transzporttal.

A jugoszláv állam minden városában és állomásain fegyveres nemzetőrök vizsgálták meg a vonatokat és szedték el itt-ott a katonák holmiját. A tengerész transzportokat lehetőleg megkímélték, aminek magyarázata a nagy rend, melyet egyes hajók és formációk (Adria, Puntisella, Katarina, Bellona stb.) tisztjei és altisztjei tartottak fenn. Ők léptek közbe a

csomgvizsgálatnál is. A jugoszláv nemzetőrök között csak a szerb és cseh tisztek mutattak különösebb ellenszenvet irántunk.

November 9-én hajnalban Csáktornyára érve, mint a börtönből menekült foglyok ugrottunk ki a waggonokból és fellélegezve énekeltük el a magyar himnuszt. Lehangelőleg csak az hatott, hogy nemzetőreink részéről ugyanazt a nyers erőszakot láttuk, mint amelyben nekünk is részünk volt az idegenben. Transzportjaink embereinek lelkére volt kötve, hogy a jugoszláv államon keresztül a legcsendesebben viselkedjenek s mindent kíméljenek, már csak az utánnunk jövők érdekében is. Ajánlatos volna tehát az egyes állam tanácsával érintkezésbe lépni, hogy a nemzetőrök garázdálkodását kölcsönösen beszüntessék, mert annak csak a mi szegény katonáink isszák meg a levét. Általában kínosan hatott, hogy amikor még tisztjeinktől is elveszik a fegyvert, a nemzetőrök a fegyverrel a legkönnyelműebben bánnak el és a vonat menetelése közben válogatás nélkül célpontokat keresnek fegyverük gyakorlására.

Élelmezéssel a polai jugoszláv komitee úgy ahogy ellátott, de a jugoszláv államon keresztül sehol élelmezés nem volt a négy napig tartó út alatt. Annál hálásabbak lehetünk a magyar hatóságoknak, mert majdnem minden magyar állomáson bő élelemmel látták el a transzportokat, Kaposváron pedig a magyar

*hölgyek rengeteg mennyiségben osztottak ki
fehércipót, libacombot és más rég nem látott
élelmiszereket, sőt lengyel betegeinket is bősé-
gesen ellátták.*

Budapest, 1918. november 12.

*Kővár y Géza s- k.
elnök.*

*Letocha József s. k.
alelnök.*

*Hertelendy Andor s. k.
titkár.*

A magyar bizottságnak Budapesten maradt tagjai naponként az »Otthon« kávéházban gyűltek össze, ahol az érdeklődő bajtársaiknak felvilágosítás-
sal szolgáltak és a még ügyes bajos dolgaikat eligazgatták. A bizottsággal együtt Magyarországon átutazó lengyeleknek tett ígéretünket beváltottuk, amennyiben az egyik bizottsági tag Lukács József tart. altiszt, mint kísérő a magyar határig a lengyelekkel együtt utazott. Lukács az »Otthon« kávéházban tartott összejövetelen 15-én az alábbiakban számolt be újtjáról:

Nov. 10-én Budapest—Ferencvárosról indult el egy körülbelül 300 emberből álló vonat Galícia felé. Az utazás a legteljesebb rendben folyt le, amennyiben Lukács közbenjárására a transportot a magyar nemzetőrök mindenütt védelmükbe vették. Fájdalom út-
közben két kisebb vasúti szerencsétlenség is történt.

Homonnán és Ökörmezőn a transporvonat össze-
 ütközött, de szerencsére néhány kisebb sebesülésnél
 nagyobb baj nem történt. Mezőlaborcz határállomás-
 tól körülbelül még 8 km-t. gyalogszerrel kellett a nagy
 hidegben és hóban a lengyeleknek megtenniök. Itt
 vette át a lengyel-légió a lengyel betegeket és katoná-
 kat, hálásan megköszönve Lukácsnak és általa az egész
 bizottságnak bajtársi támogatását. A lengyelek hálájuk
 jeléül Lukács bizottsági tagot a lengyel határon gaz-
 dagon meg is vendégelték.

Nem mulaszthatjuk el, hogy hálás köszönetünket ki
 ne fejezzük Farsky Gyula bpesti újságíró úrnak, aki segí-
 tett vállalkozásunkban; úgyszintén Herczegh és Kiss
 bpesti mérnök uraknak, akik személyzetüket, írógép-
 jeiket és irodahelyiségeiket szívesek voltak rendel-
 kezésünkre bocsájtani.

Miután a bizottság önként elvállalt kötelezett-
 ségének eleget tett, magát véglegesen feloszlottnak
 jelenti ki és a polai bajtársaknak pedig az új, független
 magyar hazában sok szerencsét kíván.

Éljen- a független magyar népköztársaság!

Budapest, 191.8. november 16.

**A polai magyar központi
 bizottság.**